

Vörösmarty Mihály

Száz évvel ezelőtt az osztrák rémuralom dermedt csöndjét megzavarta és felkavarta egy temetés. Húsz-ezer ember követte Pest utcáin Vörösmarty Mihály koporsóját. Hangtalan vonult a tömeg és a gyászmenet lassan átváltozott néma tüntetéssé. Nem csoda ez, hisz azt az embert siratták, akinek neve már régóta egy jelentésű volt a „hazafi” szóval, akinek eszmélkedése egyidőre

esett a nemesség haladó récsének öntudatra ébredésével, dicsőséges és küzdelmes férfikora a felnőtté érett nemzet legszebb harcaival, gyötrelmes pusztulása a haza bukásával. És nemcsak egyszerűen egy időre esett, hanem jelentést és jelentőséget az adott neki, hogy művészetével és küzdelmeivel hangot adhatott mindannak, ami osztályában és annak céljaiban szép és előre-mutató volt.

Már költői pályafutásának első nagy dátuma is jelképes

értelmű. 1825-ben ült össze az első reform-országgyűlés, és ugyanebben az évben, erre az országgyűlésre jelent meg Vörösmarty első nagy műve, mely egycsapásra országos hírvé tette: a „Zalán futása”. 22 éves korában, 1822-ben kezdte írni, miután joggyakornokként nagyot szippantott az osztrák-ellenes megyei ellenállás levegőjéből. Célját egy másik, múlt diadalait hirdető eposzának, a „Cserhalom”-nak sokat idézett „Utóhang”-jában nyíltan ki is fejezte:

„... csak az ősi dicsőség
Híre maradjon fenn s unokánk tettekre hevüljön.”

Emberfeletlenül nehéz feladatot vállalt magára a fiatal költő: új, nemzeti mitológiát, sőt történelmet kellett teremtenie, és ki kellett alakítania a modern magyar költői nyelvet. Már Gyulai Pál Vörösmarty hervadhatatlan érdemének tudta be, hogy fölhasználta a Kazinczy-féle nyelvújítás vívmányait, de elvetette magyartalan és fölösleges túlzásait, hogy fölhasználta a Gvadányi-féle népiességet, de elvetette durvaságait és patriarhális elemeit. Nélküle (és rajta kívül elsősorban Csokonai nélkül), se Arany; se Petőfi nyelvét nem lehet megérteni. És ha ma már az egész tőkélyéért csak részben kárpótolnak is a csodálatos epizódok, tudjuk, hogy megjelenése idején a teljes mű viharosan hatott a haladó közvéleményre. Széchenyi még nem mondta ki: „Magyarország nem volt, hanem lesz” — de ez a mű már azt sugározta, hogy „volt, tehát lennie kell és lesz is”.

Az 1825—27-es országgyűlés nem hozta meg a várt eredményt. Vörösmarty kétségbeesetten látta, hogy a nemes-

ség túlnyomó többsége önző, képtelen minden áldozatra. Még megírta az „ősi dicsőség” egyik legszebb diadalát, „Eger”-t, de egyre kevésbé bízott abban, hogy az unokák tettekre hevülnek. Pesszimizmusa, mely onnan fakadt, hogy saját osztályában kellett csalódnia, és nem láthatta azt a reális erőt, mely a szép célokat megvalósíthatná, a 30-as évek elejére érett meg. Válságát fokozták egyéni életkörülményei, az a nagy szegénység, amelyet költészetéért vállalt magára. Vörösmarty kérdésfeltevése valahogy így hangzik: érdemes-e odahagyni az egyéni boldogságot a köz javáért, melyet kivívni nem lehet amúgysem? Az egyéni és közösségi célok köztj összeütközés már korai drámájának, az 1823-28 között íródott „Bujdosók”-nak is egyik konfliktusa. Itt még a perspektíva egyértelműen optimista. 1830-ban íródott elbeszélő költeményében, a „Rom”-ban a csalódott Vörösmarty már másképpen ítél: hőse mindent elért, amit egyéni boldogsága érdekében áhitott; tragédiája az, hogy „küszöbén túl hagyta csapongani vágányt” és

„Egy népet lele, mely gyéren vala s lelke töröten
Ősei honjában, melyet megronta örökre
Harc és visszavonás, Termékeny udarban ekéjét
Hasztalanul vezet, nem örült munkája díjának.
Atok volt az egész földön. Másnak vette a kéz
S másnak gyülte képét. A tőt más mosta veríték
Csöppeivel, más itta borát nyugodalma helyében.
Még az erős folyam is, mely gáttalan úton aláfol
S önként ontja szabad vizét, idegennek adozott;
Dus arany aknáját idegennek nyitja meg a bérc —
Ily népet látott, a pártus népek utóját
Látta: de rajtok persza királyt és persza hatalmat.”

És a hős a szolgaságban, gyarmati sorban tartott népen segíteni nem tud, sőt még korábban megszerzett családi boldogsága is a semmibe foszlik. — Más úton-módon, de lényegében hasonló a mondanivalója az ugyanebben az évben született „Csongor és Tündé”-nek: az egyéni boldogság megszerzhető, ha az ember nem vágyik kívül szűk körén.

De Vörösmarty pesszimizmusa — mint az idézetből is lát-

ható — nem reakciós, lemondó jellegű: a haza sorsán érzett kétségbeesés diktálta, és sajátos módon együtt járt nép felé való fordulásának kezdeteivel. Itt már nemcsak a pártusok (magyarok) nemzeti elnyomottsága ellen lázadt — ez a szolgaság is elsősorban a földművelő jobbágy sanyarú sorsának ábrázolása révén válik érzéketessé. És a „Csongor és Tünde” félig-meddig népi mese — szereplői közt ott találjuk a

paraszti Balgát és Imát. Igaz, hogy ironikusan ábrázolja őket a költő, de mégis szeretettel — sőt sok esetben igazat is ad nekik a légben szárnyaló és nagyokat huppanó nemesi Csongor ellenében. Nem véletlen az sem, hogy ebben az időben kezdte írni népies dalait, helyzetképeit is. A harmincas évektől Vörösmarty fejlődésének egyik állandó tényezője a néphez való szakadatlan közeledése.

A harmincas évek közepétől indult meg a nagy hazafias verseinek sorozata. A költők többsége a líra után jut el az epikához és a drámához, Vörösmarty fordítva tette meg ezt az utat: legjelentősebb költeményeit nagy eposzai és drámái után alkotta meg. Kapcsolatban van ez azzal, hogy a 32—36-os nemesi országgyűlés után, Széchenyi, Wesselényi, majd Kossuth fellépésének hatására a reformmozgalom, és ezzel Vörösmarty reménysei újból fellángoltak. A múltat

S nem csak dicsőké a haza;
A munkás pór, szegény,
Bár észrevétlen, dolgozik
A hon derületén.

Égészen 1848-ig nagyobbán nagyobb költemények fejezik ki a haza jövőjébe és a haladásba vetett, nehezen megszerzett, gyönyörű bizakodását. „Tenni a nemzet ügyiért” — ez a sürgető vágy mindennél erősebben kerítette hatalmába. Egész műve élő cáfolata annak a polgári körökben divatozó állításnak, hogy Vörösmarty alkatától fogva pesszimista költő. Írt borulató verseket is: Kölcsény- és Ady-féleket, a nemzet hibáit ostromozták, mint amilyen az „Országháza”. De itt éppen vad elkeseredettsége mozgósított a kibontakozás, 48 felé. Írt olyan meghasonlott költeményt, mint a döbbenetesen szép „Emberek”. De ennek okát is a történelmi pillanatban, az 1846-os lengyel szabadságmozgalom leverésében kell keresni, és nem Vörös-

Mit csinálnak Magyarhonban?
Esznek, isznak, hadakoznak,
Szörnyűség! No nem kell félni,
Csak szavakkal kardlapoznak.

(„Mit csinálunk?”)

A sors-asszony így beszél a magyar nemeshez:

Mi baj, szívem magyarkám?
Beszélj el szaporán,
Mi kéne még, ha volna?
Kell egy pipa dohány?

Már adtam gazdag földet,
Csatákat, diadalt,
Sok őst és cifra köntöst
És mennyi hivatal!

(„A sors ez a magyar ember”)

Szerelmi lírája is új virágzásba bomlott a negyvenes évek elején. Költészeté a különböző témákban is megőrizte a nagy művészre jellemző egységet anélkül, hogy szűkkörű maradt volna. Tartalmi egységről is szó van itt: „Az úri hölgyhöz” és „A magyartalan hölgyhöz” egyaránt azt fejezi ki, hogy a haza és közösség előrébbvaló szépségénél, jóságánál, egyéni vonalmaknál. De nemcsak ez a fontos: Laurához, későbbi feleségéhez írott verseit ugyanaz a kemény férfias pátoz, komoly, vívódó önvizsgálat jellemzi, mint nagy hazafias költeményeit.

A forradalom nem találta Vörösmartyt készületlenül. Már 1841-ben Kossuth mellé állt a Széchenyi—Kossuth-vitában, és ha Kossuth-hoz hasonlóan nem is vallotta magát sohasem forradalmárnak, 1848-ban egy pillanatig sem

Lesz még egyszer ünnep a világon...

Vörösmarty Mihály halálának 100. évfordulóján — egy jobb kor, egy szabad ország if-

zengő nemesi epikával Vörösmarty végleg leszámolt a „Két szomszédvár”-ban — ez a megváltozott körülmények között már nem is bizonyult volna elegendőnek. Így tolódott előtérbe a „máha való közvetlen benyúlás műfaja”, a líra.

A „Szózat”. Vörösmarty költészetének egyik legfontosabb fordulópontja 1836-ban jelent meg. Mindenki ismeri a híres sorokat:

Hazádnak rendületlenül
Légy híve, óh magyar!
Bölcsöd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.

Ebben a költeményében még Árpád vérenek hazájáról beszélt, mely a nemesség által lesz nemzetté. Hogy mennyire megmutatkozik lírájában is fokozódó érdeklődése a népi iránt, arra jó példa az 1843-ban írott „Honszeretet”. A „Szózat” formájában írta meg a költő, mintha tudatosan kiegyensúlyozni akarta volna előbbi nagy költeményét:

marty lelki tulajdonságaiban. Vörösmarty lelke a nemzeti fölemelkedés e gyönyörű korszakában reményt, hitet virágoztat: megszületett — hogy csak néhány példát említsünk — a „Gutenberg albumba”, „Liszt Ferenchez”, a „Főtj dal”, a vívódó „Gondolatok a könyvtárban”, a „Hymnus”, a „Jóslat”. E bizakodás adott értelmet és tartalmat magaróptú pátozának. Ez tette lehetővé, hogy olyan köznapi témáról is, mint a gyógyvíz, úgy írhasson, mint az emberi ész és tudás diadaláról. („Vízgyógy.”) Ez a harcias izakodás teremtette meg nagyszerű ironikus és szatirikus verseit, melyekben — Petőfi Pató Pálja előtt — a nemesi életforma és egyáltalán a nemesség visszasságait pelengerezi ki:

habozott. Képviselő lett, megírta gyönyörű „Csatadal”-át, és egészen a szörnyű bukásig hú maradt a nemesség leghaladóbb szárnyához. Negyvenkilenc októberében sem Kossuthot, a forradalmárokat, nem is önmagát, hanem Görgeit átkozta el iszonyú shakespearei szenvedéllyel.

Vörösmarty utolsó esztendeit a lassú pusztulás tette elviselhetőenül gyötrelmessé. Lelkiileg megtörve, betegen, anyagi gondok közt tengődött, íráshoz sem érzett kedvet. Egy-két hatalmas föllobbanása volt még — és a legutolsóban és legmegrázóbban, a „Vén cigány”-ban emberfeletti, „halhatatlan kincsét” még egyszer áttörte a reményűgy. A sír szélén, melybe — úgy hitte — egy nemzet sülyedt el, s mely nemsokára őt is befogadja, kopottan, görnyedten, állt, könnyei ősz szakállába csorogtak, — de azért ezt dalolta:

júsága emlékezik a halhatatlan költőre.

Eörsi István